

Rozdział I. Swoboda przelewu wierzitelności istniejących i przyszłych w Kodeksie cywilnym

§ 1. Wymiar przedmiotowy przelewu wierzitelności istniejących oraz przyszłych

Dopuszczalność przeniesienia wierzitelności jest przejawem obiektywizacji zobowiązania i nadania prawu atrybutu dobra majątkowego¹. Zmiana osoby wierzyciela, w najszerszym ujęciu, obejmuje wymiar przedmiotowy i podmiotowy. Należy odróżnić trzy typy relacji, które mogą na nią oddziaływać. Po pierwsze, między zbywcą i dłużnikiem, po drugie, między zbywcą i nabywcą, a w końcu – nabywcą i dłużnikiem. Mechanizm translatywnej sukcesji syngularnej oznacza, iż zbywca nie może przenieść więcej praw, aniżeli mu przysługuje (por. także art. 170 § KZob). Przelana wierzitelność pozostaje zatem tym samym prawem podmiotowym². Nowoczesny kształt cesji jest silnie determinowany faktem, iż powoduje ona zmianę strony w stosunku obligacyjnym, w którym występuje dłużnik (osoba trzecia względem stron umowy przelewu). Rozporządzenie dochodzi przy tym do skutku bez konieczności dokonywania dodatkowych aktów staranności, takich jak np. zawiadomienie go o cesji czy uzyskanie na nią jego zgody (art. 509 § 1 KC).

Ustawodawca krajowy przyjął monistyczny model zmiany osoby wierzyciela. Oznacza to, iż ten sam mechanizm znajdzie zastosowanie bez względu na rodzaj przelewanej wierzitelności. Podejście takie, co zostanie rozwinięte w dalszej części, należy ocenić krytycznie. Pomija ono istnienie zasadniczych różnic między wierzitelnościami pieniężnymi oraz niepieniężnymi, zwłaszcza w przypadku nadejścia ich wymagalności (art. 356 § 2, art. 518 KC). Odrębność wierzitel-

¹ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1017; por. J. Mojak, Obrót wierzitelnościami, Warszawa 2001, s. 32.

² Por. J. Mojak, Obrót wierzitelnościami, s. 71.

ności pieniężnych jako przedmiotu obrotu wynika z właściwej im zdolności kumulowania abstrakcyjnej wartości wymiennej i realizowania funkcji kredytowej. Mogą być one także wykorzystywane jako surogat świadczenia pieniężnego. Zostało to dostrzeżone i wyraźnie potwierdzone w prawie konwencyjnym (konwencja ottawska, konwencja nowojorska), modelowym (zasady UNIDROIT, zasady PECL), a także coraz częściej w krajowych porządkach (np. niemiecki kodeks handlowy, francuski kodeks walutowy i finansowy, amerykański UCC). Powinny one stanowić impuls dla propozycji kompleksowej reinterpretacji i nowelizacji przepisów kodeksowych, przedstawionych w dalszej części.

Prawo majątkowe obejmuje przeważnie wiązkę poszczególnych, zróżnicowanych uprawnień, składających się na konstrukcję strony wierzycielskiej, w jaką wstępuje nabywca³. Wierzytelność, w szerokim ujęciu, obejmować może m.in. roszczenia⁴, uprawnienia prawokształtujące⁵, zarzuty, uprawnienie do rozporządzania przez zrzeczenie się, obciążenie, przyjęcie świadczenia ze skutkiem zwalniającym czy do uzyskania zaspokojenia w drodze egzekucji⁶. Wedle definicji legalnej przelewu, zawartej w 509 § 1 KC, wierzyciel może bez zgody dłużnika przenieść wierzytelność na osobę trzecią, chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania⁷. Z kolei na podstawie wyrażonej w art. 509 § 2 KC zasady *accessio cedit rei principali* cesjonariusz nabywa *ipso iure* wszelkie związane z wierzytelnością prawa akcesoryjne, w szczególności służące jej zabezpieczeniu. Poręczenie, hipoteka, zastaw, zastaw rejestrowy nie stanowią jednak bezpośrednio elementów strony wierzycielskiej w ramach stosunku zobowiązaniowego, z którego wynika cedowana wierzytelność. Mają one najczęściej charakter praw podmiotowych wierzyciela zbywcy, stanowiąc element innych stosun-

³ Por. J. Mojak, Obrót wierzytelnościami, s. 72.

⁴ Por. A. Klein, Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego, Wrocław 1980, s. 47-52.

⁵ Por. A. Klein, Elementy, s. 63.

⁶ Wyr. SN z 23.11.1999 r., II CKN 565/98, OSNC 2000, Nr 5, poz. 98.

⁷ E. Łętowska, Przejście praw i obowiązków wynikających ze zobowiązań, w: System prawa cywilnego, t. III, cz. 1; K. Zawada, Problematyka kauzalności przelewu, Rejent 1992, Nr 2, s. 7 i nast.; K. Zawada, Ochrona dłużnika przy przelewie wierzytelności, ZNUJ 1992, Nr 142; K. Zawada, Odpowiedzialność zbywcy wierzytelności za wady prawne i za wypłacalność dłużnika (art. 516 k.c.), Krakowskie Studia Prawnicze 1990, Nr XXIII; J. Mojak, Przelew wierzytelności w polskim prawie cywilnym, Lublin 1990; J. Mojak, Obrót wierzytelnościami, s. 72-73.

ków prawnych, których dłużnik cedowanej wierzytelności nie musi być nawet stroną. Skutki przelewu zabezpieczonych wierzytelności odczytywać należy zatem w związku z przepisami je regulującymi⁸. Przykładowo, stosownie do art. 323 § 1 KC przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem pociąga za sobą przeniesienie zastawu. W razie przeniesienia wierzytelności z wyłączeniem zastawu zastaw wygasa. Natomiast w odniesieniu do zastawu rejestrowego oraz hipoteki do przejścia zabezpieczenia konieczny jest konstytutywny wpis w rejestrze, ergo do nabycia tych praw stosować trzeba niekiedy przepisy szczególne⁹. Przelew pociąga także za sobą zasadniczo związanie nabywcy zapisem na sąd polubowny¹⁰. Zaobserwować można zarazem tendencje do rozszerzającej wykładni art. 509 § 2 KC, wykraczającej poza tradycyjne rozumienie „prawa związanego”. Należy w pełni podzielić ten kierunek wykładni. Przykładowo, jego hipotezą obejmuje się roszczenia o odszkodowanie *ex contractu*, o zapłatę kar umownych, o uzyskanie surogatów świadczenia (art. 477 § 2 KC), uprawnienie do wyboru świadczenia w zobowiązaniu przemiennym (art. 365 KC).

Najmniej wątpliwości od zasady swobody cesji wyartykułowanej w art. 509 § 1 KC budzą wyjątki z uwagi na szczególne przepisy prawa¹¹. Kolejna przesłanka negatywna, w postaci właściwości zobowiązania, jest w praktyce trudniejsza do uchwycenia. Będzie ona relewantna wówczas, gdy przelew doprowadziłby do zmiany tożsamości (identyczności) stosunku zobowiązaniowego¹². Składa się na nią charakter poszczególnych jego elementów, w tym zwłaszcza rodzaj wierzytelności. Istnieje zatem związek między substratem konstrukcyjnym a ostatecznym kształtem zobowiązania i jego naturą, przez co w konsekwencji zbywalnością wierzytelności. Istotny wpływ wywierają na nią te świadczenia, których przedmiotem są prawa o charakterze niemajątkowym, a zarazem wymagające spełnienia świadczenia osobiście do rąk pierwotnego wierzyciela. Nieprzenoszalność

⁸ Por. także J. Mojak, Obrót wierzytelnościami, s. 73.

⁹ Por. K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1046–1047.

¹⁰ Por. wyr. SN z 3.9.1998 r., I CKN 822/97, OSNC 1999, Nr 2, poz. 39.

¹¹ Przykładami odpowiednich przepisów będą: art. 595 KC przy prawie odkupu; art. 602 KC przy prawie pierwokupu, które jednakże podlega dziedziczeniu; art. 444–448 KC, gdy chodzi o roszczenie odszkodowawcze, chyba że zostało ono uznane na piśmie i jest wymagalne albo przyznane prawomocnym orzeczeniem (art. 449 KC); art. 912 KC przy prawie dożywocia; art. 84 w zw. z art. 300 KP przy wynagrodzeniu za pracę; por. także K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1022–1023.

¹² Por. K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1023–1025.

wierzytelności na tej podstawie jest charakterystyczna dla niektórych umów o dzieło, o stworzenie utworu czy zlecenia, u podłoża których leży np. stosunek szczególnego zaufania między stronami. Przesłanka ta dotyczy także świadczeń rentowych czy alimentacyjnych. Dotychczas przyjmowano jednak w doktrynie dopuszczalność przeniesienia wymagalnych, samodzielnych i samoistnych roszczeń o kolejne raty rentowe lub alimentacyjne. Ostatnio Sąd Najwyższy zażądał odmienne stanowisko, orzekając, iż wierzytelność o zapłatę wymagalnych świadczeń alimentacyjnych nie może być przedmiotem przelewu¹³.

Zakaz przelewu z uwagi na właściwość zobowiązania może wynikać także z konieczności ochrony szczególnego interesu dłużnika. Chodzi tu zwłaszcza o wierzytelności z umowy przedwstępnej. Zasygnalizować trzeba zarazem, iż kwestia ta nie jest jednoznaczna, zwłaszcza gdy dłużnik chce i godzi się na zmianę wierzyciela. Wydaje się, iż wówczas trzeba przyjąć prymat autonomii woli. W tym kierunku zmierzają także najnowsze wypowiedzi doktryny¹⁴. Pewna analogia między tą ostatnią sytuacją zachodzi także przy ocenie skuteczności sprzedaży rzeczy i jednoczesnym przelewie uprawnień przysługujących pierwotnemu kupującemu wobec sprzedawcy w ramach rękopisów z tytułu wad fizycznych rzeczy. Chodzi o uprawnienie prawokształtujące do odstąpienia od umowy z powodu wad przedmiotu sprzedaży. Jeżeli bowiem pierwotny kupujący godzi się w pełni na potencjalne konsekwencje odstąpienia od umowy sprzedaży przez nabywcę w postaci obciążającego go obowiązku zwrotu rzeczy sprzedawcy (nie dochodzi bowiem do przejęcia obciążającego go długu, art. 519 KC), trudno uzasadnić niedopuszczalność takiej cesji. Odmienne podejście przeważa jednakże w orzecznictwie. Wątpliwości budzi kategoryczna teza wyrażona w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 2004 r., iż sprzedaż rzeczy przez kupującego kolejnemu nabywcy nie powoduje przejścia tego uprawnienia. Kupujący może jednak swobodnie przenieść inne prawa, tj. do żądania obniżenia ceny, usunięcia wady lub dostarczenia rzeczy wolnej od wad¹⁵. Wskazując na niedopuszczalność przelewu uprawnienia do odstąpienia, Sąd przyjął, iż jego realizacja rodzi jednocześnie

¹³ Uchwała SN z 24.2.2011 r., III CZP 134/10, BSN 2011, Nr 2, s. 8.

¹⁴ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1042.

¹⁵ Uchw. SN z 5.2.2004 r., III CZP 96/03, OSN 2004, Nr 6, poz. 88, z głosem K. Kocha, MoP 2007, Nr 3, s. 325.

obowiązek zwrotu rzeczy, który *ex lege* obciąża pierwotnego kupującego (cedenta). Tym samym przeniesie takiego obowiązku na inną osobę, w świetle art. 519 KC, wymagałoby zgody sprzedawcy. Obecnie wydaje się jednak zdobywać przewagę bardziej otwarte podejście. Podkreśla się bowiem, iż decydujące znaczenie należy przyznać woli stron, które mogą wprost objąć takie uprawnienie przelewem już na mocy art. 509 § 1 KC. Należy to zaakceptować. Jeżeli natomiast dochodzi do przeniesienia uprawnienia do odstąpienia od umowy, a jego przelew nie jest objęty wprost wyraźną wolą, dochodzi do niego najczęściej na podstawie art. 509 § 2 KC (chyba że wolą stron jest jego wyraźne wyłączenie). Wprawdzie wykonanie uprawnienia do odstąpienia od umowy przez cesjonariusza może ze względu na jego związek z całym stosunkiem sprzedaży wywołać niekorzystne konsekwencje także dla kupującego (cedenta), to jednak wyrażając wolę, aby to uprawnienie w całości przysługiwało zbywcy, akceptuje on takie oddziaływanie na jego sferę prawną¹⁶. Podnosi się także, iż pomimo objęcia go przelewem, z uwagi na ciężący na nim obowiązek zwrotu rzeczy sprzedawcy, nadal współuprawnionym do jego realizacji powinien być zbywca (kupujący w stosunku sprzedaży)¹⁷.

Co do zasady, właściwość zobowiązania nie powinna stanowić trwałej przeszkody przelewowi wymagalnej wierzytelności pieniężnej. Ochrona szczególnego interesu dłużnika nie zawsze musi także skutkować wyłączeniem atrybutu zbywalności pojedynczego wymagalnego roszczenia związanego z prawem głównym, jeżeli uzyskało ono przymiot samoistnego oraz samodzielного dobra. Niekiedy będzie tak nawet w odniesieniu do całej wierzytelności. Dłużnik, po nadejściu terminu spełnienia świadczenia, może bowiem wyrazić zgodę na podstawienie w miejsce dotychczasowego wierzyciela osoby trzeciej. Dojdzie wtedy do konwersji i zmiany wierzyciela *ex lege* (art. 518 § 1 pkt 3 KC). Wydaje się, iż *per analogiam* mechanizm ten może znaleźć zastosowanie także przy nabyciu innych wierzytelności nieprzenoszalnych z uwagi na właściwość zobowiązania, jeżeli towarzyszy temu wyraźna akceptacja ze strony dłużnika. Takie oświadczenie będzie natomiast bezskuteczne, kiedy nieprzenoszalność wynika z mocy prawa. Przykład ten wskazuje różnice występujące między za-

¹⁶ Por. A. Klein, *Ustawowe prawo odstąpienia od umowy wzajemnej*, Wrocław 1964, s. 146; J. Kuropatwiński, *Umowne rozporządzenie wierzytelnością przyszłą*, Toruń 2007, s. 299 i nast., K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1025.

¹⁷ Por. K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1045.

kazami cesji z uwagi na ich źródło. Katalog wierzytelności, których przelew jest wykluczony z uwagi na właściwość zobowiązania, jest otwarty. Ciężar wykazania tej okoliczności w konkretnym przypadku, z uwagi na obowiązywanie zasady swobody w tym zakresie, będzie obciążać dłużnika. Podkreślenia wymaga, iż układ elementów tworzących zobowiązaniowy stosunek prawny jest ponadto zmienny w czasie i może ulegać wielorakim przekształceniom w trakcie jego wykonywania¹⁸. Bezpośrednio przekłada się to także na stan tych elementów, które, mając majątkowy charakter oraz wykazując się samodzielnością, samoistością oraz oznaczalnością, mogą być przedmiotem przelewu. Zjawisko zmienności treści stosunku cywilnoprawnego można przedstawić na przykładzie powstania ubocznego roszczenia o odsetki za nieterminowe spełnienie świadczenia pieniężnego. Opóźnienie może prowadzić ostatecznie do zwłoki dającej podstawę dochodzenia odszkodowania z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania, a nawet do zastąpienia pierwotnego przedmiotu świadczenia świadczeniem odszkodowawczym. Prowadzić to może w następstwie przekształcenia zobowiązania pierwotnie niepieniężnego w zobowiązanie pieniężne *sensu largo* (świadczenie odszkodowawcze) i w konsekwencji do zmiany jego właściwości (natury), stanowiącej jedną z przesłanek swobody przelewu (art. 509 § 1 KC). Nie można wykluczyć, iż nieprzenoszalna wierzytelność, np. z uwagi na charakter świadczenia czy szczególny interes wierzyciela lub dłużnika, w wyniku niewykonania zobowiązania zostanie zastąpiona przenoszalnym roszczeniem odszkodowawczym.

Przelew, stanowiąc egzemplifikację oznaczonego rozporządzenia (art. 57 § 1 KC), zasadniczo następuje w wykonaniu zobowiązania cedenta do przeniesienia wierzytelności na cesjonariusza. Generalnie rozstrzyga to o jego kwalifikacji jako umowy o podwójnym skutku (por. art. 510 § 1 KC)¹⁹. Wobec jednakże wyraźnej dyspozycji ustawowej²⁰ bądź też porozumienia stron umowy czysto obligacyjnej (art. 510 § 1 KC *in fine*) może on przyjąć także postać czynności *stric-*

¹⁸ Por. wyr. SN z 5.11.1996 r., II CKN 4/96, Głosa 1997, Nr 10, poz. 5, z gloszą M. Grzybowskiego oraz M. Saffjana.

¹⁹ Por. K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1032.

²⁰ Nie wywołuje wspomnianego skutku np. umowa komisu, z której wynika jedynie zobowiązanie komisarza do przelania na komitenta nabytych na jego rachunek wierzytelności (art. 766 KC), gdyż byłoby to sprzeczne z działaniem komisarza w charakterze zastępcy pośredniego komitenta (art. 755 KC); por. K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1032.

te rozporządzającej. Cesja będzie wówczas samoistną, rozporządzającą czynnością prawną, dokonaną w wykonaniu istniejącego już zobowiązania (np. z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, deliktu czy zapisu – por art. 510 § 2 KC)²¹. Podzielić należy stanowisko, iż rozporządzenie może być także wykonaniem zobowiązania niemającego na celu wywołania *ab initio* takiego skutku. Chodzić może tu, jak wskazuje doktryna, o przelew w miejsce wykonania czy w celu zapłaty, których podstawą nie jest zobowiązanie do przelewu, lecz autonomiczne zobowiązanie o innej treści²². *De lege lata* przeniesienie wierzytelności ze zbywcy na nabywcę jest najczęściej celem i skutkiem przelewu²³. Rozporządzenie nie zawsze musi jednak prowadzić do wygaśnięcia stosunku będącego jego podstawą. Za dopuszczalną uznać należy konstrukcję zobowiązania, w którym świadczenie cedenta w postaci przelewu nie wyczerpuje w pełni ciążącego na nim obowiązku²⁴. Może ono nawet nie stanowić świadczenia głównego, którym będzie np. wypłata wynagrodzenia nabywcy przez zbywcę z tytułu ściągnięcia przelanej jedynie w celu inkasa wierzytelności. Zmiana wierzyciela może stanowić także element czynności powierniczych (np. przelew na zabezpieczenie)²⁵. Nie jest także wykluczone, iż świadczenie cedenta będzie spełnieniem obowiązku wierzycielskiego, nie zaś dłużniczego²⁶. Treść zobowiązania będącego podstawą rozporządzenia może więc zostać wzbogacona w ramach swobody umów o dodatkowe prawa i obowiązki stron.

W typowej sytuacji, w następstwie wykonania umowy zobowiązującej (art. 510 § 1 KC), dochodzi do przeniesienia oznaczonego składnika majątkowego²⁷. Powoduje to przysporzenie u cesjonariusza. Przelew zasadniczo zaliczyć trzeba do kategorii czynności materialnie kauzalnych²⁸, lecz formalnie oderwanych (podobnie jak np. prze-

²¹ Por. J. Rajski, *Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2000, s. 211.

²² Por. K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1046–1047.

²³ Por. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania – zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 366.

²⁴ K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1049–1051.

²⁵ Por. Z. Radwański, w: *System PrPryw*, t. 2, Warszawa 2002, s. 206 i nast., i cyt. tam lit.

²⁶ Por. J. Kuropatwiński, glosa do wyr. SN z 27.6.2001 r., II CKN 602/00, PB 2002, Nr 1, s. 65.

²⁷ Wyr. SN z 19.2.1998 r., III CKN 387/97, OSNC 1988, Nr 10, poz. 162, wraz z glosą A. Szpunara, PPH 1999, Nr 4, s. 47.

²⁸ Por. K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1034–1036.

niesienie własności ruchomości). W takim ujęciu dla jego ważności niezbędne jest istnienie prawidłowej *causa*, jednakże bez konieczności jej wyraźnego ujawnienia w treści umowy²⁹. Najogólniej – gdy przelew nie ma samoistnego rozporządzającego skutku, gdyż jest wtopiony w umowę zobowiązująco-rozporządzającą (a stanowi to rozwiązanie podstawowe, *vide* art. 510 § 1 KC), *causa* przelewu będzie tożsama z podstawą prawną zobowiązania³⁰. Zagadnienie kausalności rozporządzenia, rodzaju oraz wpływu upadku *causa* na ważność czynności traci wówczas swoją praktyczną doniosłość. Jak trafnie zauważył K. Zawada, jeżeli skutek rozporządzający wywołuje już umowa zobowiązująca, wszystko sprowadza się do problemu kausalności tej umowy. Ta zaś problematyka nie ma samodzielneho znaczenia, ponieważ umowy zobowiązujące, do których odnosi się art. 510 § 1 KC, obejmują już *causa* swą treścią³¹. Odnotować należy zarazem, iż część doktryny kwestionuje prawidłowość posługiwania się *causa* dla czynności zobowiązujących, twierdząc, iż kategorią podstawy prawnej przysporzenia można posługiwać się wyłącznie w odniesieniu do czynności rozporządzających³². Zdecydowanie inaczej będzie natomiast wtedy, gdy przelew występuje jako samodzielna czynność wykonawcza (rozporządzająca, por. art. 510 § 2 KC). Wówczas będzie on następował zasadniczo bądź *solvendi causa* bądź *cavendi causa*. W istocie kwestia kausalności przelewu zachowała swą praktyczną doniosłość jedynie wtedy. Stanowi ona bowiem samodzielną przesłankę ważności przelewu jako czynności *stricte* rozporządzającej³³.

Zasadniczo podział czynności przysparzających na przyczynowe i oderwane istnieje z uwagi na wpływ prawidłowości *causa* na ich ważność³⁴. Zgodnie z proponowaną w doktrynie zasadą dyspozytywnej abstrakcyjności, z wyjątkiem rozporządzeń, których przedmiotem są nieruchomości, kausalność nie jest zasadą *iuris stricti*³⁵. Nie można byłoby w świetle takiego ujęcia wykluczyć, choć jest to kontrowersyjne i nie brak głosów krytycznych, iż czynność czysto roz-

²⁹ Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 1999, s. 273.

³⁰ Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne, s. 270–271.

³¹ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1036.

³² Por np. A. Szlęzak, Przewłaszczenie na zabezpieczenie rzeczy przyszłych, Rejent 1995, Nr 2, s. 116 i nast.

³³ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1035.

³⁴ Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne, s. 271.

³⁵ Por. K. Zaradkiewicz, Numerus apertus abstrakcyjnych czynności prawnych w polskim prawie cywilnym, KPP 1999, Nr 2, s. 245 i nast.

porządzająca przyjmie niekiedy nawet konstrukcję oderwaną³⁶. Tak też przelew – wedle dominującego zapatrywania – skonstruowany był w Kodeksie zobowiązań³⁷. Przy takim teoretycznym założeniu dopuszczalność przyjęcia abstrakcyjnej postaci umowy przelewu potwierdzać mogłaby treść art. 510 § 2 KC: „Jeżeli zawarcie umowy przelewu następuje w wykonaniu zobowiązania (...)”. Przepis ten, interpretowany w ten sposób, iż przysporzenie prawne powinno mieć swą przyczynę prawną (*causa*), jednocześnie nie wykluczałby dopuszczalności przyjęcia innego rozwiązania przez strony³⁸. Przyczyna prawna przysporzenia w dotychczasowym, tradycyjnym rozumieniu tego terminu mogłaby bowiem, jak wynika z warunkowego brzmienia przepisu („Jeżeli...”), nie istnieć. Tym samym, jeżeli rozporządzenie nie następuje w wykonaniu zobowiązania, wówczas może ono nabrać charakteru oderwanego. Wymagałoby to oczywiście odejścia od silnie reprezentowanego poglądu o bezwzględnym charakterze tego przepisu. Skutkiem ujęcia czynności czysto rozporządzającej jako abstrakcyjnej byłoby pozbawienie dłużnika możliwości powołania się na zarzuty dotyczące wadliwości podstawy cesji. Trudno jednakże uznać, iż stanowi to naruszenie reguły, stosownie do której przelew nie może pogorszyć jego sytuacji prawnej. Abstrakcyjność dotyczy bowiem wyłącznie relacji między zbywcą a nabywcą, wobec której dłużnik pozostaje osobą trzecią. Zarzuty wywiedzione na podstawie zasad ogólnych (np. skuteczność *erga omnes* nieważności czynności prawnej, por. art. 58 KC³⁹) dłużnik przelewanej wierzytelności będzie mógł podnieść względem nabywcy bez względu na oderwany charakter czynności. Odpadają jedynie zarzuty podważające ważność cesji z powodu wadliwości lub braku *causa*. Jednocześnie dłużnik zachowałby wszelkie środki ochrony, o których mowa w art. 512, 513 oraz 515 KC. W szczególności jeżeli cesja przyjmuje kształt rozporządzenia pod warunkiem zawieszającym lub z zastrzeżeniem terminu początkowego, jej abstrakcyjny charakter nie podważa możliwości

³⁶ Por. jednak W. Czachórski, *Czynności prawne przyczynowe*, Warszawa 1952; K. Zawada, *Umowa przelewu wierzytelności*, Kraków 1990, s. 149 i nast.; por. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2010, s. 125.

³⁷ Por. K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1034.

³⁸ K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1035: „Kauzalność przelewu w systemie kodeksu cywilnego jest zasadą *iuris stricti*. Nie może być więc zmieniona wolą stron”, H. Ciepła, w: *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, Warszawa 2008, (do art. 510 KC).

³⁹ Wyr. SN z 19.2.1998 r., III KKN 387/97, OSNC 1998, Nr 10, poz. 162, wraz z głosem A. Szpunara, PPH 1999, Nr 4, s. 47

podniesienia zarzutu dotyczącego braku skutku względem dłużnika z racji nieziszczenia się warunku lub nienadejścia terminu początkowego. Odnotować należy także argument przywoływany przez zwolenników takiego ujęcia, iż ustawodawca, z uwagi na konieczność ochrony interesu dłużnika, dopuścił wprost w ograniczonym zakresie ważność oraz skuteczność rozporządzenia, bez względu na prawidłowość *causa*. Jeżeli bowiem dłużnik został poinformowany przez zbywcę na piśmie o cesji, zbywca nie będzie mógł powołać się na nieważność przelewu lub na zarzuty wynikające z jego podstawy prawnej, jeżeli dłużnik zdażył już spełnić świadczenie lub dokonać innej czynności prawnej względem niedoszłego nabywcy (por. art. 515 KC)⁴⁰. Spostrzeżenie to nie może naturalnie rozstrzygać o abstrakcyjności przelewu⁴¹. Pomimo więc pośrednich przesłanek dopuszczających możliwość ujęcia rozporządzenia wierzytelnością jako czynności abstrakcyjnej *de lege lata* za wciąż dominujący uznać należy pogląd o jego pełnej kauzalności.

Podstawową przesłanką przenoszalności poszczególnych elementów wierzytelności jest ich samodzielność występowania w obrocie. Wierzytelność może być źródłem więcej aniżeli jednego roszczenia wykazującego tę cechę. Dystynkcja ta ma istotne znaczenie praktyczne⁴². Nie jest wykluczone, iż stanie się ono w określonych okolicznościach autonomicznym względem wierzytelności głównej przedmiotem obrotu (np. roszczenie o wymagalne odsetki). Generalnie wyłączyć należy jednakże swobodę rozporządzania przez wierzyciela poszczególnymi roszczeniami związanymi z wierzytelnością jedynie funkcjonalnie. Ich wykonanie ma bowiem właśnie doprowadzić do spełnienia świadczenia⁴³. Kolejną obok samodzielności cechą mogącą kształtować przenoszalność prawa jest jego samoistność (niezależność). Wymienia się zazwyczaj trzy grupy przyczyn mających wpływ na jej utratę. Po pierwsze, określona szczególną strukturę zobowią-

⁴⁰ Wyr. SN z 27.1.2000 r., II CKN 702/98, OSN 2000, Nr 9, poz. 154.

⁴¹ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1036.

⁴² K. Gandor, Przelew roszczenia windykacyjnego, Studia Cywilistyczne 1969, Nr 13-14, s. 25 i nast.; stanowisko odmienne, iż „uprawnienie służące właścicielowi nie uprawnia jednak do zbywania poszczególnych roszczeń przy zachowaniu prawa własności, zwłaszcza roszczenia windykacyjnego” oraz „że na stanowisko K. Gandora wpływ wywiera przyjęcie, zgodnie z powszechnym – choć moim zdaniem nietrafnym – poglądem, że roszczenia można identyfikować z wierzytelnością (...)” wyraził A. Klein, Elementy, s. 49-50, i tam przyp. 95.

⁴³ Por. J. Mojak, Obrót wierzytelnościami, s. 24.